

Ekologiya qanunvericiliyi və təbiətin qorunması

Aləmzər Tağıyeva,
pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: alamzar@inbox.ru
Teymur Aliyev,
Diyarşünaslıq Institutunun kiçik elmi işçisi

Cəmiyyətin aktiv üzvü olan insan ekoloji mühiti müsbət və mənfi cəhətdən dəyişdirən aparıcı qüvvədir. Bu baxımdan təbiət-cəmiyyət münasibətinin düzgün qurulması müxtəlif elmlərin araşdırmalarının nəticələri və ekoloji hüququn tənzimləyici qanunlarının vəhdətindən asılıdır. Sözügedən münasibətlərin aktuallığını milyon illər ərzində bir çox sivilizasiyaların yer üzündən silinməsi də təsdiqləyir. Alimlər, siyasətçilər və hüquqşünaslar qloballaşan dünyanın ekoloji probleminin müsbət həllini üçcəhətli məqsədin reallaşmasında görürlər. Əgər təbiət qanunlarına uyğun şəkildə ekosistemin tarazlığını pozmadan davamlılığının qorunması mümkündürsə, ekoloji qanunvericilik onun mühafizəsini təmin edir. Normativ-hüquqi aktlardan yanaşsaq, Azərbaycan Respublikasında təbiətimizlə bağlı su, meşə, torpaq məcəlləsi, bir çox qanunlar, fərmanlar, sərəncamlar və digər (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və inzibati Xətalər Məcəlləsi) qanunvericilik aktları mövcuddur.

"Ekologiya" çoxcəhətli termdir və Yer kürəsinin təbiətini bütövlükdə nəzərdə tutur: flora və fauna, torpaq və atmosfer. Bir sözlə, Yerdə və göydəki canlı və cansız "sakinləri" yaşadıb inkişafını və mühafizəsini təmin etməyin vacibliyini ümdə vəzifə kimi irəli sürür.

Avrasiya coğrafiyasının mərkəzində yerləşən, Cənubi Qafqaz regionunun istər təbiət, istərsə də tarixilik nöqteyi-nəzərdən zəngin şəhərlərindən biri 4 min yaşlı Gəncəmdir. Bu qədim sivilizasiyalar məskəni, düşüncə, elm, hikmət, poeziya beşiyi dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə Nizami kimi dahi müfəkkir, şair-filosof bəxş edib. Əsərlərində bir çox elmlərin sirlərini cəmləşdirmiş "Xəmsə" müəllifi müasirliklə səsleşən mövzuları, ideyaları ilə də həmişəyaşardı. Poemalarında füsunkar təbiətimizin təsvirləri ilə yanaşı, sətirləti olsa belə, müxtəlif aktual məsələlərin çözülməsinin şahidiyik. Mövzu-muza aid olanları qeyd edək: flora-fauna zənginliyi və onun insana faydası, təbiətin qorunması, çay yataqları və suvarmanın əhəmiyyəti, ovculuq və heyvanat aləminin mühafizəsi və s. Bu məqalədə də çalışacağıq ki, ekoloji qanunvericiliyə zərər qədər işarə verən, məzmununu bədii şəkildə əks etdirən məqamlara diqqət ayıraq.

Müasir XXI əsrdə dünya dövlətlərinin əhali yaşayan mühiti, təbiəti qoruduğu, su hövzələri, yaşıllıqlar əlaqəli qanunlar qəbul etdikləri dövəmdə XII-XIII yüzilliklərdə yaşayıb-yaratmış Şeyx Nizami bədii dillə bunu belə qeyd edir:

*O meyvalı ağac olsun baxtiyar,
Sərin kölgəsində dincəlmək olar.
Həm cana rahatlıq verər kölgəsi,
Həm bazar süfrəni dadlı meyvəsi.
Bar verən belə bir ağacı görək,
Rəvamı baltanın ağzına vermək (8, səh. 415).*

Şair son sətirdə qanun pozuntusuna yumşaq şəkildə toxunur, hüquqi aspektdən yanaşılıqda isə təbiətlə bağlı Su Məcəlləsi, Meşə Məcəlləsi, Torpaq Məcəlləsi, bir çox qanunlar, fərmanlar, sərəncamlar və digər normativ aktlar mövcuddur. Ölkəmizdə nəslə kəsilməkdə olan heyvanlar, ağac və kol bitkiləri üçün qoruqlar yaradılmışdır.

Yaşılığın təbii seçim nəticəsində seyrəlməsi, yaxud davamlılığını təmin edən qanun və məcəllələrdə müvafiq şərtlər verilir. Azərbaycan Respublikası Meşə Məcəlləsinin (30 dekabr 1997 №424 IQ) ağaclar, meşələr, yaşıllıqlarla bağlı 1-ci maddəsində meşə münasibətləri, yaşıllıq zonalarının meşələri, 65-ci maddədə meşənin qorunub-saxlanması və təkrar istehsal fondu, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında (12 noyabr 1995, maddə 39) sağlamlıq ətraf mühitdə yaşamaq hüququ nəzərdə tutulur.

Gördüyümüz kimi, bağların və parkların planlı qaydada kəsimi aparılmalıdır və şairin bu səpkidə verilən tövsiyələri var:

*Adətdir, bir ağac boy atan zaman,
Başqa ağaclara yetirər ziyan (8, səh. 417).*

Belə "ziyandan" qaçmaq üçün bağlarda ağaclar arasında seyrəltmə aparılmalı və artıq ömrünü bitirənlər yeniləriylə əvəzlənməlidir. Qanundankənar hərəkətlər cəzalandırılmalı və

meşə təsərrüfatında çalışanlar vəzifə borclarını vicdanla yerinə yetirməlidirlər. *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsindən (30 dekabr 1999-cu il, №787 IQ) çıxarış. Maddə 254* torpaqların korlanma probleminin həllinə nəzarət edir. Qanunsuz hərəkətlərə yol verənlərlə qanun sət davranır.

Maddə 259. Qanunsuz ağac kəsmə (2 ilədək islah işləri və ya 1 il 6 ay azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır).

Maddə 260. Meşələri məhv etmə və korlama (2 ildən 7 ilədək müddətdə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır).

Əks halda, Nizamının dediyi kimi:

*Har kas ki bu dünyada oturub salsa yataq,
Ya başı gedər aldan, ya başındakı papaq (8, sah. 67).*

Uzaqgörən şairin mülahizələri aşağıda göstərilən qanunun, demək olar ki, bədii dildə əhatəli təsnifatıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası (12 noyabr 1995), maddə 39. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ. Bu gün hər bir insan yaşadığı mühitdə təbiətlə səliqəli davranmalıdır. Çünki təbiət bizim evimizdir. İnsanlar torpağı əkib-becərməli, səmərəli istifadə etməlidir. Meşələrimizi, zəngin flora və fauna sərvətlərimizi qorumaq.

Şairin əsərlərində də təbiətlə bağlı epizodlarda aparıcı fikir kimi

həmin tövsiyə səslənir: insan Yaradanın yaratdığı qədir-qiyətini bilməli, ondan faydalanıb, qayğı göstərüb və təbii sərvətləri çoxaltmalı, tükenməməyinə çalışmalıdır. O yazır:

*Quruda, dənizdə kim çəksə zəhmət,
Balıqdan dürr alar, öküzdən sərvət (8, sah. 402).*

İndi mürciət edək su hövzələri və onların sərvətlərini qorunması, qanun pozuntularıyla bağlı nəzərdə tutulan cəzalara... Su qıtlığı müasir dünyamızın əsas problemlərindəndir. Ona görə də sudan lazımı miqdarda istifadə olunmalıdır. Gölləri, çayları, dənizləri çirkəndirmək sağlamlığımız üçün böyük təhlükədir. Şairin fikrinə, zəhmətkeş fərd təkə mənfəət güdməklə təbii resursların inkişafına nail ola bilməz. Qeyd edilən fikrin məntiqi davamı əksini tapan sətirləri xatırlayaraq:

*Sən bu toxum yandıran susuz və quraq çöldə
Nə bəhrə görəcəksən, nə edəcəksən alda (8, sah. 56).*

Ekoloji tarazlığın pozulmaması və təsvir edilən mənzərəylə üz-üzə qalmamaq şərtiylə bizim qanunvericilik nəyi nəzərdə tutur? *Azərbaycan Respublikası Su Məcəlləsi (26 dekabr 1997, №418 IQ). Maddə 18. Su obyektlərinin istifadəsi və mühafizəsi sahəsində*

dövlətin vəzifələri. Digər müvafiq maddələrə də nəzər yetirək. *Maddə 66. Su obyektlərindən balıqçılıq üçün istifadə. Maddə 81. Suların mühafizəsi. Maddə 70. Balıqçılıq əhəmiyyətli sututarlardan hidrotexniki qurğuların istismarı.*

Yaşadığımız həyatda su əsas amillərdən biridir, təmizlik, sağlq rəmzidir. Nəzərə alsaq ki dünya dörd ünsürdən ibarətdir, onun da biri sudur. Ona görə də istifadə etdiyimiz suyu qorumaq və təmiz saxlamaq, qənaətlə istifadə etmək lazımdır. Dövlətimizin qanunvericiliyi, normativ-hüquqi aktlar təkmilləşdikcə Su Məcəlləsində düzəlişlər olunacaq, istifadəmizdəki sularla bağlı digər mühüm qanunlar qəbul ediləcəkdir.

"İnsanların heyvanlardan üstünlüyü haqqında" mənzuməsində Nizami həmin mətləbdən söhbət açır:

*...Sənin qulun sayılan bütün heyvanlar ki var,
Ot yeyən quşlarıdır torunun ancaq onlar...
Qoyma adın səhərtək bir pərdə yırtan olsun,
Qoy adın gecə kimi bir pərdə tutan olsun (8, sah. 65).*

"Kiçik qardaşlarımız" olan heyvanlar tərəfimizdən qayğıyla əhatələnməli, məhvə məruz qalmamalıdır. "Qulun"dur o demək deyil ki istər ev, istər vəhşi heyvanları istismara çalışmalısən. Şüurlu insan poetik dillə söylənən məsələnin həllinə dair "pərdə" çəkməli, yəni qanun çərçivəsində hərəkət etməlidir. Heyvanat aləminin qorunması istiqamətində bir çox qanunvericilik aktları və cəza tədbirləri işlənib. *Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 13 sentyabr tarixli 209 nömrəli qərarı. 2. Heyvan xəstəliklərinin qarşısının alınması.* Dünyada on bir iqlim qurşağı

vardır. Onlardan doqquzu bizim ölkəmizdədir. Hazırda Azərbaycanda nəslilə kəsilənməkdə olan heyvanlar üçün dövlət qoruqlar yaratmışdır. Bu qoruqlarda quş, balıq və məməli heyvanların nəslilə artırılır və bununla da onlar yəni təbiətə qaytarılır.

Əgər heyvandarlıq təsərrüfatları damazlığın yaxşılaşdırılması, vəhşi heyvanların nadir növlərinin populyasiyasını genişləndirmək istiqamətində işlərini qurmasalar, ekoloji tarazlığın zəifləməsinə gətirib çıxara bilərlər.

Müdrək Şeyxin fikrinə, insan hətta kiçik arıdan belə öz sağlamlığına bəhrələni:

*Şam olmasa, bas nəylə işıqlanar ev axşam,
Arı mum qayırmasa, işıq saçarmı bir şam? (9, sah. 66).*

Qısaca olaraq bioloji prosesin və sosial şəraitin vahidliyi müşahidə olunur, onların bir-biriyə əlaqəsi vurğulanır. Daha bir məqamın qatının açılmasını görürük; ovçu və ov şikarının səciyyəvi epizodu canlandırılır. Ox dilə gəlib deyir:

*Ey ölkəni səhlik ilə saxlayan,
Sənin göz yetirdiyin bu məsəm dilsiz heyvan
Geymişdir baxışından əyninə dəmir geyim.
Bu dəmir geyiminə kim ox vura bilər, kim? (8, sah. 66).*

Nəticə etibarilə poetik parçada ekoloji tarazlığı təmin edən, onun formalaşmasında rol oynayan tərəflər var: dövlət idarəçiliyində bütün məsələlərə "dəmir geyim", yəni müvafiq qanunlar kontekstindən yanaşanlar və qorunmalı olan ekosistem. ♦

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Ekologiya Qanunvericiliyi. 2 cildlik. Qanun–2006.
2. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsi. Hüquq ədəbiyyatı. Bakı–2010.
3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Hüquq nəşriyyatı. Bakı. 12 noyabr 1995.
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. Hüquq nəşriyyatı. 2010
5. Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası. 20 cild. 1985.
6. X.Yusifli, Ə.Səfərlil. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 2008.
7. A.H.Babayev, V.A.Babayev. Ekoloji kənd təsərrüfatının əsasları.
8. Azərbaycan Klasik Ədəbiyyatı Kitabxanası. 20 cild 1985.
9. X. Yusifli, Ə.Səfərlil. Azərbaycan Ədəbiyyat Tarixi. 2008.
10. A.H.Babayev, V.A. Babayev. Ekoloji Kənd Təsərrüfatının əsasları. Qanun 2010.

Резюме

В статье Алыева Т.М. "Экологическое законодательство и защита природы" говорится об условиях сохранности равновесия в экосистеме. Автор соотносит изображенные в поэмах Низами картины природы со статьями законодательства.

Ключевые слова: законы экологии, природа, баланс, преступление.

Summary

In this article, describes the factors making the balance of the ecosystem. Author tells about legal aspect of Nizami is poems provided images of nature.

Key words: ecology-legislation, conversation of nature, balanced, murder.